

ÅRSRAPPORT 2017

KRISTIANSAND KOMMUNALE PENSJONSKASSE

KRISTIANSAND KOMMUNALE PENSJONSKASSE

Rådhusgaten 26
Postboks 417 Lund
4604 Kristiansand
E-post: pensjonskasse@kristiansand.kommune.no

Alle foto: Mehrzad Ghobadi

KRISTIANSAND KOMMUNALE PENSJONSKASSE

ÅRSRAPPORT 2017

INNHold

Hovedtall for Kristiansand kommunale pensjonskasse	7
Årsberetning 2017.....	8
Resultatregnskap	15
Balanse.....	16
Noteopplysninger	18
Kontantstrømanalyse	28
Egenkapitalendringer - oppstilling.....	28
Forsikringsteknisk oppgjør og aktuarerklæring.....	29
Revisjonsberetning	31

HOVEDTALL FOR KRISTIANSAND KOMMUNALE PENSJONSKASSE

Nøkkeltall i 1000 kr	2017	2016	2015	2014	2013
Forholdstall:					
Bokført avkastning	4,9%	3,6%	3,5 %	4,1 %	4,9 %
Verdijustert avkastning	7,9%	5,3%	3,1 %	6,0 %	8,4 %
Forsikringsrelaterte adm.kostnader av gj.sn.kollektivportefølje	0,19%	0,21%	0,20 %	0,21 %	0,22 %
Regnskapstall (tall i tusen):					
Premieinntekter (ekskl.refusj.)	322 140	330 976	300 314	329 454	287 177
Pensjoner (netto)	145 697	139 813	133 253	125 237	116 689
Eiendeler:					
Eiendeler i selskapsporteføljen;	475 230	423 714	355 222	297 792	262 819
Eiendeler i kollektivporteføljen;	5 691 049	5 107 687	4 707 276	4 422 823	4 021 440
Forvaltningskapital	6 166 330	5 531 401	5 062 282	7 720 615	4 284 259
Inskutt og opptjent egenkapital	469 590	414 756	344 222	288 806	247 481
Premiereserve (inkl. erst. avsetninger)	4 534 049	4 259 085	3 982 231	3 779 595	3 517 394
Tilleggsavsetninger	258 653	187 238	160 218	150 231	150 231
Kursreguleringsfond	596 693	419 207	326 843	334 478	246 172
Premiefond	286 663	230 157	229 913	150 520	107 642
Solidet:					
Solvensmargindekning	279,9%	263,1%	238,1%	207,1%	207,3%
Stresstest I (bufferkapitalutnyttelse)	81%	83%	83%	156%	
Medlemmer (antall):					
Aktive	6 512	6 509	6 617	6 542	6 391
Oppsatte med rett	2 516	2 368	2 243	2 172	2 131
Oppsatte uten rett	10 682	9 964	8 589	7 810	6 898
Sum aktive og oppsatte	19 710	18 841	17 449	16 524	15 420
Pensjonister (antall):					
SUM pensjonister	3 657	3 445	3 236	3 048	2 850
herav alderspensjon	2 022	1 911	1 788	1 570	1 432
herav AFP og tidligpensjon	250	213	179	166	167
herav uførepensjon	1 049	1 005	963	1 013	967
herav ektefellepensjon	307	288	276	268	260
herav barnepensjon	29	28	30	31	24
SUM forsikrede	23 367	22 286	20 685	19 572	18 270

ÅRSBERETNING 2017

PENSJONSKASSENS FORMÅL OG RETTSSTILLING

Kristiansand kommunale pensjonskasse ble opprettet 1. juni 1926 av Kristiansand bystyre.

Pensjonskassens formål er å yte pensjoner til medlemmene og andre pensjonsberettigede i henhold til pensjonskassens vedtekter.

Pensjonskassens målsetting er å tilby Kristiansand kommune og øvrige medlemsforetak i pensjonskassen en økonomisk konkurransedyktig pensjonsordning med en opplevelse av god service både for arbeidsgiver, medlemmer og pensjonister.

Pensjonskassen er en selvstendig juridisk enhet med egen regnskapsførsel. Pensjonskassens midler holdes atskilt fra kommunens midler og hefter ikke for kommunens forpliktelser. Pensjonskassens formue og inntekter skal ikke for noen del tilfalle kommunen eller dens kreditorer.

PENSJONSKASSENS STYRE OG ADMINISTRASJON

Det ble i 2017 avholdt 7 styremøter og behandlet 40 saker.

Pensjonskassens styre bestod gjennom regnskapsåret 2017 av flg.:

Oppnevnt av bystyret	Varamedlemmer
Knut Dannevig (Uavh.) leder	1) Gunnar Steen (H)
Gro Lohne (Ap) nestleder	2) Ellen K. Nyhus (Uavh.)
Ebbe Boel Pedersen (KrF)	3) Øyvind Berntsen (FRP)
Åshild Schmidt (Uavh.)	4) Helene H. Knudsen (H)

Utppekt av arbeidstaker-organisasjoner	Varamedlemmer
Reidar Opsahl (Fagf.)	1) Therese Løvseth (Fagf.)
Åse Birkrem (Delta)	2) Svein T. Kvernes (Delta)

Det er ved utgangen av 2017 6 ansatte i pensjonskassen, fordelt på 5,9 årsverk-stilling.

Sykefraværet gjennom 2017 var på 6,7%, mot 2,2% i 2016. Det har ikke inntruffet noen yrkesskade i løpet av det siste året. Styret anser at arbeidsmiljøet i pensjonskassen er godt. Pensjonskassens administrasjon har kontorer i Rådhusgaten 26.

Pensjonskassens ansvarshavende aktuar og forsikringstekniske rådgiver er Linda E. Johansen i KLP Forsikringsservice A/S.

Pensjonskassen har avtale med selskapet Gabler A/S om leie av pensjonsberegningssystem.

Revisjonsselskapet Deloitte A/S er pensjonskassens revisor. Pensjonskassen står under tilsyn av Finanstilsynet, mens Trygderetten er ankeorgan for vedtak i tilknytning til pensjonsområdet. Sparebanken Sør forvalter pensjonskassens medlemslån etter særskilt avtale. Banken sørger for alle formalia ved låneopptak, utbetaling av lån og innkreving av renter og avdrag.

Pensjonskassen er medlem av interesseorganet Pensjonskasseforeningen som organiserer private og kommunale, selvstendige pensjonskasser. Pensjonskasseforeningen arbeider aktivt med oppgaver av felles interesse for kassene, og tilbyr kurs, samlinger og veiledning overfor sine medlemmer.

Pensjonskassen er medlem i arbeidsgiverorganisasjonen KS Bedrift.

MEDLEMSFORETAK

Pensjonskassen er pliktig pensjonsordning for ansatte i Kristiansand kommune som fyller Hovedtariffavtalens krav for medlemskap i offentlige pensjonsinnretninger. Innmelding i offentlig pensjonsordning skjer fra første arbeidstime.

I tillegg til de kommuneansatte kan andre virksomheter med minst 50% eierskap fra Kristiansand kommune eller virksomheter med nær tilknytning til kommunen, ha sin pensjonsordning i pensjonskassen.

Ved utgangen av 2017 hadde følgende kommunale-/ interkommunale virksomheter aktiv pensjonsordning i pensjonskassen:

Kristiansand kommune
Agder Kommunerevisjon IKS
Cultiva
Kino Sør A/S
Knutepunkt Sørlandet
Kristiansand Boligselskap KF
Kristiansand Brann og Redning IKS
Kristiansand Havn KF
Kristiansand kommunale pensjonskasse
Kristiansand Kirkelige fellesråd
Avfall Sør A/S

FORSIKRINGSVIRKSOMHETEN

Pensjonsytelsene

Pensjonsordningen i offentlig sektor er tariffestet og fremgår av Hovedtariffavtalen. Ved full opptjeningsstid på 30 år vil utbetalingene av alderspensjon utgjøre garantert (for årskullene født før 1959) 66 prosent av sluttlønn opptil 12 G inkludert folketrygdens ytelser.

Parallelt med gjennomføring av ny pensjonsreform for ytelser fra Folketrygden fra 2011, ble det også innført andre endringer i tjenestepensjonsordningene, bl.a. ved levealdersjustering og nye prinsipper for den årlige reguleringen av pensjoner under utbetaling. I og med at prinsippet om levealdersjustering også gjelder innenfor den offentlige pensjonsordningen, vil dette kunne føre til at medlemmer født i 1959 eller senere vil kunne oppleve lavere pensjonsnivåer enn 66 prosent. Litt inn i 2018 kan vi nå slå fast at prosessen med å få til en tydelig revisjon av alderspensjon innenfor offentlig sektor er kommet langt, og med stor sannsynlighet vil kunne sluttføres innenfor de nærmeste månedene.

Pensjonskassens ytelser er i tillegg til alderspensjon, uføre- og etterlattepensjon i form av enke-, enkemannspensjon og barnpensjon. Etterlattepensjonene ble gjort om til nettoytelser for tilfeller inntrådt etter 2001. Uførepensjon var t.o.m. 2014 en bruttoordning med 66 prosent nivå. Fra 01.01.2015 er også denne ytelsen utformet som en netto-ordning. Dette innebærer 25 prosent av G (likevel ikke mer enn 6% av sluttlønn), samt 3 prosent av sluttlønn opp til 6 G og 69 prosent av sluttlønn mellom 6 og 12 G, uavhengig av faktiske ytelser fra folketrygden.

Pensjonskassen har ikke finansieringsansvar for Avtalefestet Pensjon (AFP). Dette er ytelser som pensjonskassen administrerer på vegne av arbeidsgiver, og får omkostningene som utledes av dette dekket krone for krone fra de respektive medlemsforetak.

Pensjonskassen inngår som part i den såkalte Overføringsavtalen med Statens Pensjonskasse. Avtalen sikrer overføring av pensjonsrettigheter mellom offentlige tjenestepensjonsordninger. Kristiansand kommune og de øvrige medlemsforetak i pensjonskassen er tilknyttet Overføringsavtalen gjennom en egen tilslutningserklæring til denne. Overføringsavtalen innebærer også en automatisk tilknytning til en sikringsordning som skal sikre pensjonsrettigheter i det tilfelle at arbeidsgivere slås konkurs eller opphører av annen grunn. Finansieringen av denne sikringsordningen, samt administrasjonen av overføringsavtalen skjer gjennom innbetaling av en egen avgift.

Premier

Den ordinære pensjonspremien for 2017 var på 10,4%, hvorav 2,0% utgjorde arbeidstakers andel. Pensjonspremien er beregnet med en diskonteringsrente som ved utgangen av 2017 utgjør 2,56 prosent p.a.

Ordinær pensjonspremie for 2017 utgjorde kr.217,3 mill. Dette er etter avstemming av premien som dekker de ikkeforsikringsbare ytelsene i pensjonskassen. I tillegg viser avstemmingen pr.31.12.2017 at faktisk reguleringspremie for året er på kr.103,5 mill. Reguleringspremie skal dekke årets lønns- og G-vekst. Det er også innbetalt kr.1,3 mill. til rentegarantipremie.

Medlemstall

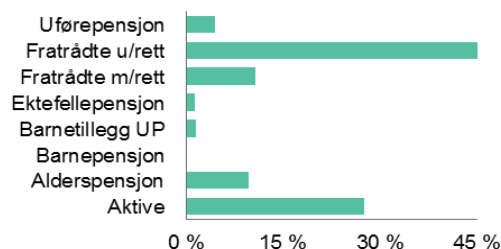
Pensjonskassen har ved utgangen av 2017 6.512 premiebetalende medlemmer, en marginal økning på 3 personer sammenliknet med foregående år. Det er 2.516 tidligere ansatte med opptjeningsstid over 3 år, mens antallet av tidligere ansatte med mindre enn 3 års opptjening er på hele 10.682 personer.

Pensjonister og utbetalte pensjoner

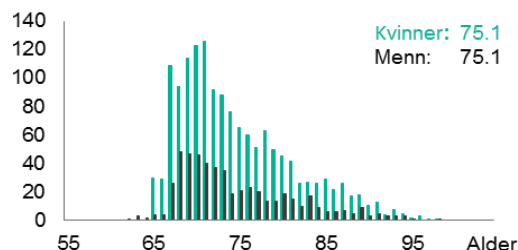
Det er i 2017 utbetalt samlet kr.159,7 mill. i pensjoner til pensjonskassens alders-, uføre- og etterlattepensjonister. Pensjonskassen har mottatt kr.14,0 mill. i netto refusjoner fra andre pensjonsordninger slik at netto utbetalte pensjoner var kr.145,7 mill., mot kr.139,8 mill. i 2016.

Pensjonskassen har ved utgangen av 2017 2.022 alderspensjonister (1.911 i 2016), mens ytterligere 250 mottar AFP/ tidligpensjon (213), 1.049 uførepensjonister (1.005), og til sammen 336 etterlattepensjonister (316). I sistnevnte inngår 29 personer som mottar barnpensjon (28).

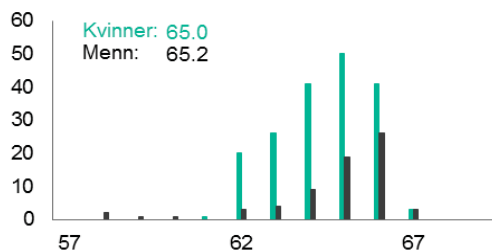
Medlemstype

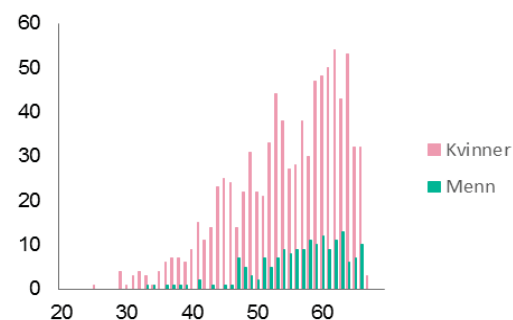
Alderspensjonister

Tidligpensjonister

Aldersfordeling

Figuren viser aldersfordelingen på uførepensjonister i KKP.

FINANSVIRKSOMHETEN

Organisering

Pensjonskassen har innrettet kapitalforvaltningen etter Forsikringsvirksomhetslovens regelverk for dette. Bestemmelser innebærer bl.a. at pensjonskassens forvaltningskapital skal deles i en kollektiv- og en selskapsportefølje. Kollektivporteføljen består i det vesentligste av eiendeler som motsvarer de forsikringsmessige avsetninger til dekning av kontraktsfastsatte forpliktelser. Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer pensjonskassens ansvarlige kapital og eventuell annen gjeld utover forsikringsforpliktelsene. Pensjonskassen har valgt å forvalte kollektiv- og selskapsporteføljen samlet, og har etablert et system hvor porteføljene splittes i samsvar med de bakenforliggende forpliktelser på tidspunkter for gitte regnskapsavslutninger gjennom året. Tilsvarende deles avkastningen pr. portefølje i samsvar med gjennomsnittlig respektive porteføljeandel gjennom året. Denne inndelingen fremgår av det som i oppstillingsplan er kalt h.h.v. teknisk og ikke-teknisk regnskap.

Styret har vedtatt et eget strategidokument for kapitalforvaltningen i pensjonskassen. Styret skal hvert år revidere og eventuelt videreutvikle kapitalforvaltnings-strategien. Det fastsettes en såkalt idealportefølje, med basis i den risikobærende evne som pensjonskassen innehar på beslutningstidspunktet. Med unntak av midlene i eiendomsfond, er pensjonskassens plasseringer hovedsakelig i børsnoterte papirer og likvide fondsløsninger, noe som innebærer at pensjonskassens likviditetsrisiko til en hver tid anses å være lav.

Pensjonskassen er opptatt av å spre investeringene som foretas i kapitalmarkedene. Dette gjelder særlig i forhold til de ulike aktivaklassene man velger å investere i, mens tilsvarende også ligger til grunn for valg av leverandører av de ulike plasseringsløsningene.

Forvaltningen foretas etter fastsatte etiske retningslinjer, der bl.a. kriteriene som anvendes for forvaltningen av Statens Petroleumsfond Utland legges til grunn.

Pensjonskassen har avtale med selskapet Formuesforvaltning A/S om finansielle rådgivningstjenester innenfor kapitalforvaltningen. Avtalen innebærer løpende tilgang til vurderinger rundt kapitalmarkedene, samt bidrag fra representanter derfra på styremøter o.a. når administrasjon og styret finner dette formålstjenlig.

Videre har pensjonskassen inngått avtale med selskapet Mercer A/S om overvåking av resultatrapportering og utførelse av risikoanalyser, begge deler i samsvar med bestemmelser om dette i Kapitalforvaltningsforskriften. Overvåkningsrapport og risikoanalyser oversendes pensjonskassen en gang i kvartalet, og behandles av styret.

Finansmarked og makro

Året 2017 var nok et godt år for finansmarkedene og de fleste aktivaklassene ga en god avkastning. Den positive stemningen som 2016 avsluttet med fortsatte videre utover vinteren og våren 2017, til tross for mange kontroversielle utsagn fra den nye amerikanske presidenten, Donald Trump. Nyhetsbilde var også preget av spekulasjoner om en sammen-svergelse mellom Trump sitt team og Russland, både før og etter valget i november 2016. Forventninger om en mer ekspansiv finanspolitikk i USA med reduksjon av skattesatser og økt infrastruktur investeringer bidro positivt til utviklingen i markedene. Samtidig ble det klart at ledende sentralbanker ikke hadde hastverk med å normalisere rentenivåene, etter-som inflasjonen forble moderat. Orkanene som traff Texas og Florida på vårparten forårsaket en midlertidig svekkelse av amerikansk økonomi, men veksten tok seg opp i 2. halvår.

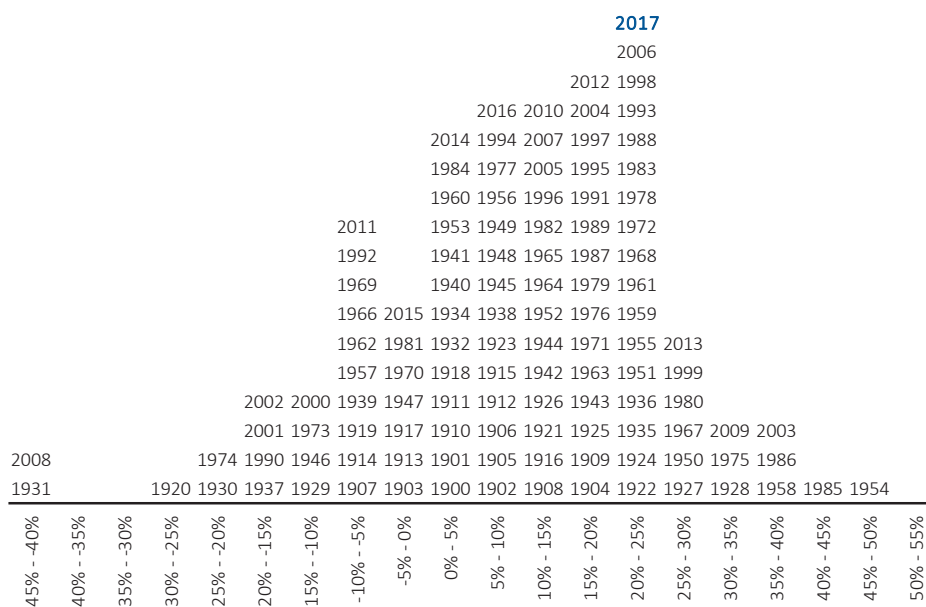
Det ble i løpet av året mer og mer synlig at eurosoneen opplevde en sterkere oppgang i økonomien enn på lenge, med en vekst på over 2 % og en markant nedgang i arbeidsledigheten. Euroen styrket seg også i forhold til USD i 2017, noe som bidro til å sette en demper på oppgangen i aksjemarkedene i Eurosoneen. Selv om den amerikanske sentralbanken avsluttet sine kvantitative lettelser (dvs. kjøp av stats- og selskaps-obligasjoner for å holde rentenivå nede) fortsatte den europeiske sentralbanken og Bank of Japan sine støttekjøp av obligasjoner for å holde rentenivåene nede og dermed stimulere økonomien. IMF oppjusterte etter hvert sine vekst-prognoser for verdensøkonomien med en bred oppgang som inkluderer USA, Europa og de fleste fremvoksende økonomier. Kombinasjonen av lave renter og god vekst har resultert i fortsatt flyt av midler inn i aksjemarkedene og til en viss grad inn i høyrente markedene.

Ordkrigen mellom Nord-Koreas president, Kim Jong-Un og president Trump tilspisses seg i løpet av sommermånedene ettersom Nord-Korea gjennomførte flere atomprøvesprengninger og prøveskjøt missiler som det påstås kan nå det amerikanske kontinentet. Aksjemarkedene ble overraskende lite påvirket av denne utviklingen, men dollarkursen begynte å falle mot de fleste valutaer i løpet av sommeren. Trumps trusler om økte handelsbarrierer mot utlandet har hittil hatt liten innvirkning i markedene.

Oljeprisen har steget betydelig i løpet av 2017, skiferolje-produksjonen i USA har vært lavere enn før som følge av nedgangen i oljeprisen året før. Fortsatt enighet om produksjonskutt fra oljeproduserende land har også bidratt til en oppgang i oljeprisen. Overraskende har den norske kronen svekket seg det siste halvår av 2017 til tross for den markante oppgangen i oljeprisen. Dette har tilsynelatende sammenheng med usikkerheten rundt boligprisutviklingen i Norge. Et betydelig fall i boligprisene vil kunne forårsake et tilbakefall i norsk økonomi og bidra til en utsettelse av hevelsene av styringsrenten fra Norges Bank. Sentralbanken indikerte dog på siste rentemøte før årsskiftet at den planlegger å begynne med rentehevelser allerede til høsten, uten at dette styrket kronekursen nevneverdig før nyttår.

Figur 1: Globale aksjer i dollar, lokale valutaer og kroner gjennom 2017. (kilde; Formuesforvaltning)

Figur 2: Global aksjeavkastning i 2017 i et historisk perspektiv (1900–2017) (kilde; Formuesforvaltning)

Pensjonskassens strategi for forvaltningen av finanskapitalen (kapitalforvaltningsstrategi) reflekterer de langsiktige pensjonsforpliktelsene pensjonskassen har. Det er gjennom 2017 tilført noe mer midler til aksjefondsandeler og andeler i eiendomsfond, særlig på bekostning av en lavere andel av obligasjoner som holdes til forfall.

Finanskapital og avkastning

Pensjonskassen forvaltet ved utgangen av året nærmere 6,2 mrd. kroner, en økning på drøye 0,6 mrd. i 2017. Pensjonskassen hadde i 2017 en verdjustert avkastning på 7,9% (5,3% i 2016). Avkastningen er beregnet etter den såkalte Dietz formel som gir en tidsvektet avkastningsmåling.

Aksjer og andeler

Pensjonskassens aksjebeholdning pr.31.12.2017 utgjorde 1.812,6 mill. Av dette var 464,2 mill. plassert i norske enkeltaksjer, mens resterende 1.348,4 mill. er pensjonskassens beholdning av aksjefond med global eksponering. I prosent

av pensjonskassens samlede forvaltningskapital utgjorde samlet aksjeeksponering 29,4% ved utgangen av 2017, mens tilsvarende andel ved årets begynnelse var på 27,6%. Plasseringene i globale aksjefond er valutasikret innenfor en dekningsgrad på 90-110%.

Avkastningen på pensjonskassens portefølje av norske enkeltaksjer ble på 17,7% (+14,9% i 2016), mens de globale aksjefondene samlet gav 18,4% (+7,6% i 2016). Benyttede sammenlikningsindekser på disse plasseringene er hhv. Oslo Børs Hovedindeks og primært MSCI World. Disse steg med hhv. 19,1% og 18,4%.

Pensjonskassen har plassert til sammen 528,9 mill. i eiendomsfondene Aberdeen Eiendom Norge 1, Storebrand Eiendomsfond Norge KS, DNB Scand. Prop.fund. og Union Core Real Estate Fund. Plasseringene gav i 2017 en samlet avkastning på 9,3%. Samlet eksponering i eiendomsaktiva utgjorde 8,6% (7,2% pr.31.12.2016).

Obligasjoner og pengemarkedsfond

Beholdningen av obligasjons- og pengemarkeds-plasseringer utgjorde til sammen 3.488,2 mill. Av dette var obligasjoner tilsvarende 704,2 mill. investeringer som holdes frem til forfall. Inkludert er også midler for til sammen 150,2 mill. i pengemarkedsfond, 503,8 mill. i obligasjonsfond, 373,5 mill. i høyrentefond samt 518,2 mill. i globale rentefond.

Pensjonskassens rentepapirer som måles til virkelig verdi gav 3,4% i avkastning, mot en veiet sammenliknings-indeks på 1,0%.

Obligasjoner som holdes til forfall gav gjennom året en avkastning på 4,2%. Gjennom rammer for maksimale engasjementer og eksplisitte krav til diversifisering i porteføljen av hold-til forfall obligasjoner, vurderes denne til å stå seg godt i forhold til løpende kredittrisiko, som for øvrig sier noe om hvordan utsteder av et verdipapir eller en lånekunde er i stand til å oppfylle sin forpliktelse.

Midlene plassert i pengemarkedsfond gav i snitt en avkastning på 1,5 %.

Utlån

Pensjonskassen yter fortsatt lån til sine medlemmer. Kredittrisikoen for medlemslånene begrenses ved at det kreves sikkerhet innenfor 70% av verdi på låntakers egen bolig- eller fritidseiendom, samt at det ikke ytes lån hvis lånesøkers samlede belåning overstiger 3,0 ganger brutto inntekt. Det har ikke vært tap i utlånsporteføljen de siste 10 årene.

Samlede utlån til pensjonskassens medlemmer utgjør 14,9 mill. ved utgangen av 2017. Dette tilsvarer kun drøye 0,2% av den samlede forvaltningskapital i pensjonskassen, og utlåns-volumets plass i den samlede kapitalforvaltningen er derfor marginalisert.

Lånerenten lå ved utgangen av 2017 på 2,3%. Renten fastsettes gjennom en viss sammenlikning mot renten på tilsvarende lån i utvalgte banker

Bankinnskudd

Resterende del av pensjonskassens midler er plassert som bankinnskudd i henhold til de kredittlinjer som er vedtatt av pensjonskassens styre. Driftskonti er i Sparebanken Sør, til en forrentning som fastsettes på basis av løpende pengemarkedsrente. Innskuddsrenten for 2017 har i snitt vist seg å ende på enda lavere nivåer enn i 2016 med nivåer varierende mellom 1,4% og 1,8% for de ulike innskuddstypene.

Samlet finansresultat

Netto bokført finansresultat er på 249,0 mill. mot 173,7 mill. i 2016. Av dette henføres 235,7 mill. til kollektivporteføljen via det tekniske resultatet.

Finansresultat etter justering for endringer i urealiserte verdier utgjorde 440,9 mill. mot 273,0 mill. i 2016.

FINANSIELL RISIKOSTYRING OG SOLIDITET

Pensjonskassen søker å oppnå en finansavkastning på sin finanskapital som står seg i det lengre tidsperspektiv i forhold til lønnsvekst og inflasjon. Samtidig stilles det også høye krav til årlig avkastning.

Et vedvarende lavt rentenivå gir naturlige utfordringer i forhold til oppnåelse av slik avkastning. Dette innebærer at pensjonskassen i sin finansforvaltning må plassere i verdipapirer og fond som innebærer risiko for svingninger og endog verdifall, men som også samlet og ved gode plasseringsvalg gir høyere avkastning enn plasseringer som har liten eller ingen finansiell risiko. Sentralt i ivaretagelsen av så vel kortsiktige som langsiktige målsettinger om tilfredsstillende avkastning, vil derfor være at pensjonskassen til en hver tid har finansiell evne til å bære risiko i den løpende kapitalforvaltning.

Kristiansand kommune og de øvrige medlemsforetakene tilførte i løpet av 2017 kr 16,7 mill. i ny egenkapital til pensjonskassen. Dette gir en delvis dekning for økningen i pensjonskassens pensjonsforpliktelser og tilhørende forvaltningskapital gjennom året.

Solvensmargindekningen var ved utgangen av 2017 på 279,9%, noe styret betegner til å være en god dekning. Tilsvarende tall ved utgangen av 2016 var 263,1%. Det regulatoriske kravet er at dekningen skal ligge over 100%. Solvensmarginkapitalen som består av egenkapital samt 50% av tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond, var kr.559,4 mill. Solvensmarginkravet uttrykt i kroner er utledet av pensjonskassens passiva-side og var kr.199,8 mill. pr.31.12.2017.

Så vel egenkapitaldekning som solvensmargindekningen viser god utvikling gjennom 2017. Tilsvarende ser vi også når det gjelder øvrig bufferkapital i pensjonskassen, både når det gjelder tilleggsavsetninger og midler på kursregulerings- og risikoutjevningssfond. Styret har i sin strategi for kapitalforvaltningen lagt vekt på å ha en sunn balanse mellom bufferkapital og risikoeksponering, og er derfor godt fornøyd med at 2017 gir et resultat som ytterligere styrker den nominelle bufferkapitalen i pensjonskassen.

Svingninger i kapitalmarkedene, viser viktigheten av en robust strategi for forvaltningen. Pensjonskassens styre bruker hvert år mye tid på gjennomgang og vurdering av forvaltningsstrategien. Helt sentralt i kapitalforvaltningen står utnyttelsen av bufferkapitalen i pensjonskassen og den løpende styringen av risikoen pensjonskassen til enhver tid er eksponert mot i et finansmarked under stadig endring.

Pensjonskassen foretar løpende stresstester for å simulere hvordan pensjonskassens portefølje vil utvikle seg i et «worst case» scenario for finansmarkedet. Finanstilsynets modeller og anslag for «worst case» benyttes. Beregningene i stresstest I er basert på målinger i verdiendringer (virkelig verdi) målt mot bufferkapital i en tenkt avviklingssituasjon for pensjonskassen. Stresstest II måler tilsvarende i bokførte verdier målt mot bufferkapital gitt løpende drift i pensjonskassen. I begge stresstestene testes forutsetningen ved fall i aksje- og eiendomsmarkedet, samt rente- og valutakursendringer. I tillegg tas også hensyn til forsikringsmessige utfall som ligger utenfor aktuariens ordinære beregning av forsikringsrisiko. Disse utfallene korrigeres deretter med såkalte korrelasjonseffekter, som er historisk erfarte sammenfall i svingninger i aksje- og obligasjonskurser samt renter og eiendomsverdier. Utfallet som fremkommer av stresstestene, altså risikoen for verdifall i pensjonskassen finanskapital, blir målt mot pensjonskassens bufferkapital.

Stresstestene kan popularisert sies å måle risikoen for at det inntreffer hhv. 200 års- (stresstest I) og 20 års-bølger (stresstest II), innenfor de parametere som reflekteres i pensjonskassens balanse.

Mange forventet at Finansdepartementet i løpet av 2017 ville ha fastsatt nye solvensregler for norske pensjonskasser. Et høringsforslag om dette som ble presentert høsten 2016 resulterte i mange innspill fra aktører i bransjen. Dette gjaldt særlig i forhold til tanken om å innføre absolutte krav overfor pensjonskassene til å ligge innenfor visse nivåer på det som fremholdes som den viktigste av disse testmodellene, stress-test 1. Det er i skrivende stund fortsatt ikke fastsatt endelige regler for dette.

Pensjonskassens stresstest I viser et forhold mellom tapspotensiale og bufferkapital på 81% pr.31.12.17. Dette er en forbedring på to prosentpoeng sammenliknet med 31.12.2016. Styret betegner i egen kapitalforvaltnings-strategi nivået på dette forholdet til å ligge innenfor «normal utnyttelse» av bufferkapitalen. Styret konstaterer fortsatt at små endringer i markedsrenten gir betydelige utslag i stresstest-beregninger, og holder derfor et betydelig fokus på hva som i slike eventuelle scenarier kan hindre uønsket utvikling i pensjonskassens risikobærende evne.

Styret har i samsvar med krav i den såkalte likviditetsstyringsforskriften, fastsatt egne retningslinjer rundt likviditetsstyringen i pensjonskassen. Pensjonskassens strategi for kapitalforvaltningen innebærer hovedsakelig plassering i likvide fond og enkeltpapirer som kan realiseres på kort varsel. De minst likvide plasseringene er medlemslån og midler i eiendomsfond, men samlet utgjør dette så lite av pensjonskassens samlede forvaltningskapital at det ikke svekker inntrykket av en svært god samlet likvid kapital situasjon.

ANNET

Pensjonskassen driver ikke forsknings- og utviklingsarbeid i egen regi, men nyter bl.a. gjennom tilknytningen til Pensjonskasseforeningen og dets tilknyttede samarbeidspartnere, godt av betydelig utrednings- og kompetansefremmende tiltak.

Pensjonskassens styre og ledelse er opptatt av å fremme likestilling mellom kjønnene i samsvar med norsk lov. Administrasjonens (tre kvinner og tre menn) og styrets (tre kvinner og tre menn) sammensetning viser slik likedeling mellom kjønnene. Ny lov for finansforetak trådte i kraft fra 01.01.2016, og i denne angir § 8-4 (4) at Allmennaksjelovens bestemmelser om kjønnskvalifisering skal følges ved utnevning av styremedlemmer og varamedlemmer i pensjonskasser.

Godtgjørelse til revisor utgjorde til sammen kr.357.750,- inkl. mva. i 2017. Utbetalt samlet honorar til styre- og varamedlemmer var på til sammen kr.578.640,-.

Pensjonskassen er ikke av en slik karakter at den forurenser det ytre miljø.

ENDRINGER I FORSIKRINGS-FORPLIKTELSENE OG RESULTATDISPONERING

Det er i 2017 resultatført følgende endringer i pensjonskassens forsikringsforpliktelser;

Pliktige avsetninger til premiereserve	kr. 274,9 mill.
Endring i tilleggsavsetninger	kr. 71,4 mill.
Endring i kursreguleringsfond	kr. 177,5 mill.
Endring i premiefondet	kr. 11,3 mill.
Sum resultatførte endringer	
– kontraktsfastsatte forpliktelser	kr. 535,1 mill.

Pensjonskassen har besluttet å avsette ca. 50% av risikoresultatet (kr.2,5 mill.) samt kr.33,0 mill. av renteresultatet, til medlemsforetakenes premiefond. Resterende del av risikoresultatet avsettes til risikoutjevningsfond, mens resterende del av renteresultatet fremgår i ovennevnte avsetninger til tilleggsavsetninger med kr.70,9 mill.

Pensjonskassens positive administrasjonsresultat på kr.0,8 mill. tilføres, sammen med rentegarantipremien på kr.1,3 mill., til opptjent egenkapital. Sammen med det positive resultatet fra ikke-teknisk regnskap (selskapsporteføljen), innebærer det at pensjonskassens opptjente egenkapital styrkes med netto kr.35,1 mill. gjennom 2017.

FREMTIDSUTSIKTER

Styret i Kristiansand kommunale pensjonskasse har for sitt styrearbeid lagt til grunn at pensjonskassen skal drives slik at Kristiansand kommune og de øvrige medlemsforetakene må betale minst mulig premie for å dekke pensjonsforpliktelsene både på kort og lang sikt.

Mange gir ved inngangen til 2018 uttrykk for at det globale makrobildet ser positivt ut, og dette er nok også til en viss grad diskontert inn i markedet. Det ble ingen store geopolitiske hendelser i 2017, men det kan naturlig nok fort endre seg i 2018.

Fortsatt forholdsvis lave rentenivåer, stigende styringsrenter og statsrenter, synes å begrense mulighetene for god avkastning i obligasjonsmarkedene. Det er nå mindre å hente innen høyrente markedene, men obligasjonsmarkeder i flere fremvoksende økonomier kan muligens utgjøre en viss avkastningskilde med høyere rentenivåer og potensial for styrking av valutakursene.

Aksjemarkedet i USA fremstår som forholdsvis dyrt, mens aksjemarkeder i Europa og fremvoksende økonomier fra eksperthold pekes på til å være noe billigere.

Dagens pensjonsordning i offentlig sektor vil måtte gjennomgå enkelte endringer for i større grad å bli sammenfallende med prinsippene som var en del av pensjonsreformen i Folketrygden fra 2011. Initiativ til dette er tatt og mye tyder på at partene er i ferd med å legge rammene for en slik revisjon av pensjonsordningen som gjelder for kommunal sektor.

Kristiansand kommune ble i 2017 besluttet slått sammen med nabokommunene i vest, Søgne og Sogndalen. Dette skal skje med virkning fra 01.01.2020.

Styret er kjent med at Søgne og Sogndalen de senere år har hatt KLP som leverandør av den offentlige tjenstepensjon (dvs. der slik valgfrihet er mulig). Det er igangsatt prosesser med tanke på å beslutte fremtidig organisering av pensjonsleveransen etter slik kommunesammenslåing, og styret er i den forbindelse sterkt opptatt av å formidle de fordeler man anser at en pensjonskasseløsning har for slik fremtidig leveranse.

Styret påser at pensjonskassen er tilstrekkelig rustet til å tilpasse seg regelendringer og endringer i rammebetingelsene, slik at det samlede produktet som leveres fra pensjonskassen fremstår godt og konkurransedyktig, også overfor et fremtidig stor-Kristiansand.

FORTSATT DRIFT

Årsregnskapet for 2017 er avlagt med forutsetning om fortsatt drift, og styret bekrefter av ovennevnte at forutsetningen er til stede.

Styret kjenner ikke til at det er vesentlig usikkerhet knyttet til årsregnskapet og kjenner heller ikke til at det er ekstraordinære forhold som har betydning for vurdering av pensjonskassens regnskap. Det er ikke inntruffet forhold etter regnskapsårets slutt som har betydning for vurdering av regnskapet.

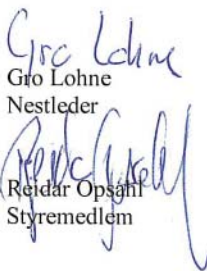
Styret mener at det fremlagte årsregnskapet gir et rettviseende bilde av pensjonskassens økonomiske stilling 31.12.2017 og av resultatet for 2017.

Kristiansand, den 20.mars 2018

Styret i Kristiansand kommunale pensjonskasse

Knut Dannevig
Styreleder

Ashild Schmidt
Styremedlem

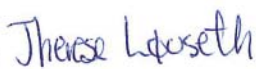

Gro Lohne
Nestleder

Reidar Opsahl
Styremedlem

Ebbe Boel Pedersen
Styremedlem

Ase Birkrem
Styremedlem

Magnar Flaa
Daglig leder

Therese Lunde

RESULTATREGNSKAP

Note	TEKNISK REGNSKAP (tall i tusen)	2017	2016
1.	Premieinntekter		
2	1.1. Forfalte premier, brutto	322 140	330 976
	1.2. Avgitte gjenforsikringspremier	-100	-99
	1.3. Overføring av premiereserve fra andre forsikringsselskaper/pensjonskasser	5 437	202
	Sum premieinntekter for egen regning	327 477	331 079
2.	Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen		
3	2.2. Renteinntekt og utbytte m.v. på finansielle eiendeler	119 617	116 904
4	2.4. Verdiendringer på investeringer	177 485	92 364
5	2.5. Realisert gevinst og tap på investeringer	110 639	44 641
	Sum netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen	407 741	253 909
5.	Pensjoner mv.		
	5.1. Utbetalte pensjoner mv.		
7	5.1.1. Brutto	-145 697	-139 813
	Sum pensjoner	-145 697	-139 813
6.	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser		
	6.1. Endring i premiereserve		
8	6.1.1. (Til)/fra premiereserve, brutto	-274 964	-276 854
8	6.2. Endring i tilleggsavsetninger	-71 416	-27 020
4	6.3. Endring i kursreguleringsfond	-177 485	-92 364
8	6.4. Endring i premiefond, innsk.fond og pensjonistenes oversk.fond	-11 271	-4 334
	Sum resultatførte endringer i forsikringsforpliktelsene - kontraktsfastsatte f.	-535 135	-400 572
8.	Midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfastsatte forpliktelser		
8	8.1. Overskudd på avkastningsresultatet	-33 000	-20 895
8	8.2. Risikoresultat tilordnet forsikringskontraktene	-2 500	-4 105
	Sum midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfastsatte forpliktelser	-35 000	-25 000
9.	Forsikringsrelaterte driftskostnader		
10,11	9.1. Forvaltningskostnader	-3 361	-3 029
10,11	9.2. Forsikringsrelaterte administrasjonskostnader	-10 444	-10 124
	Sum forsikringsrelaterte driftskostnader	-13 806	-13 153
7	10. Andre forsikringsrelaterte kostnader	-3	
	11. Resultat av teknisk regnskap	5 078	6 451
IKKE-TEKNISK REGNSKAP			
12.	Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen		
3	12.2. Renteinntekt og utbytte m.v. på finansielle eiendeler	9 741	8 799
4	12.4. Verdiendringer på investeringer	14 453	6 952
5	12.5. Realisert gevinst og tap på investeringer	9 010	3 360
	Sum netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	33 203	19 111
14.	Forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen		
10,11	14.1. Forvaltningskostnader	-274	-228
13	14.2. Andre kostnader	-246	-253
	Sum forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen	-520	-481
	15. Resultat av ikke-teknisk regnskap	32 683	18 631
	16. Resultat før skattekostnader	37 761	25 081
1,12	17. Skattekostnader	-30	-128
22	18. Resultat før andre resultatkomponenter	37 731	24 954
13	19. Andre resultatkomponenter	403	-720
14	20. TOTALRESULTAT	38 134	24 234
	Disponeringer		
	Overført til risikoutjevningssfond	-3 042	-4 000
	Overført til annen opptjent egenkapital	-35 092	-20 234
	Sum disponeringer	-38 134	-24 234

BALANSE

Note	EIENDELER (tall i tusen)	2017	2016
EIENDELER I SELSKAPSPORTEFØLJEN			
2.	Investeringer		
	2.3. Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost		
16	2.3.1. Investeringer som holdes til forfall	53 520	62 150
17	2.3.2. Utlån og fordringer	1 132	1 620
	2.4. Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi		
19	2.4.1. Aksjer og andeler	181 751	145 292
20	2.4.2. Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	211 584	185 494
21	2.4.3. Utlån og fordringer	13 603	16 589
	Sum investeringer	461 590	411 146
3.	Fordringer		
	3.1. Fordringer knyttet til premieinntekter	109	137
	3.2. Andre fordringer	4 407	3 562
	Sum fordringer	4 516	3 669
4.	Andre eiendeler		
21	4.2. Kasse, bank	9 124	8 869
	Sum andre eiendeler	9 124	8 869
	Sum eiendeler i selskapsporteføljen	475 230	423 714
EIENDELER I KUNDEPORTEFØLJEN			
6.	Investeringer i kollektivporteføljen		
	6.3. Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost		
16	6.3.1. Investeringer som holdes til forfall	650 694	762 118
17	6.3.2. Utlån og fordringer	13 760	19 866
	6.4. Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi		
19	6.4.1. Aksjer og andeler	2 209 708	1 781 662
20	6.4.2. Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 572 418	2 274 643
21	6.4.3. Utlån og fordringer	165 387	203 426
21	6.4.5. Andre finansielle eiendeler	79 134	65 972
	Sum investeringer i kollektivporteføljen	5 691 100	5 107 687
	Sum eiendeler i kundeporteføljene	5 691 100	5 107 687
	SUM EIENDELER	6 166 330	5 531 401

BALANSE - forts.

Note	EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSE	2017	2016
	Innskutt egenkapital		
22	10 Innskutt egenkapital	324 366	307 666
	Opptjent egenkapital		
	11.1. Risikoutjevningsfond	15 042	12 000
22	11.2. Annen opptjent egenkapital	130 182	95 090
	Sum opptjent egenkapital	145 224	107 090
	Ansvarlig lånekapital m.v.		
23	12.1. Evigvarende ansvarlig lånekapital	10 704	10 704
	Sum ansvarlig lånekapital m.v.	10 704	10 704
	Forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser		
8	13.1. Premiereserve	4 534 049	4 259 085
	13.2. Tilleggsavsetninger	258 653	187 238
4	13.3. Kursreguleringsfond	596 693	419 207
8	13.4. Premiefond og innskuddsfond	286 663	230 157
	Sum forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser	5 676 058	5 095 687
	Avsetninger for forpliktelser		
13	15.1. Pensjonsforpliktelser o.l	1 455	2 065
	Sum avsetninger for forpliktelser	1 455	2 065
	Forpliktelser		
24	16.3. Andre forpliktelser	8 524	8 190
	Sum forpliktelser	8 524	8 190
	SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSE	6 166 330	5 531 401

Kristiansand, den 20.mars 2018

Styret i Kristiansand kommunale pensjonskasse

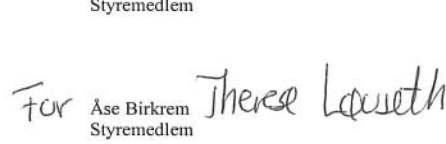

Knut Dannevig
Styreleder

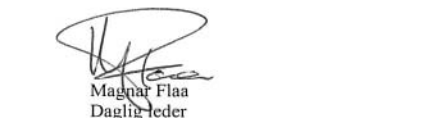

Ashild Schmidt
Styremedlem

Gro Lohne
Nestleder

Reidar Opsahl
Styremedlem

Ebbe Boel Pedersen
Styremedlem

For Ase Birkrem
Styremedlem

Theres Louseth

Magnar Flaa
Daglig leder

NOTER

NOTE 1

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet for 2017 er avlagt i henhold til Lov om årsregnskap (regnskapsloven) og Forskrift om årsregnskap for pensjonsforetak, vedtatt 20.12.2011. Forskriftens viktigste konsekvenser for oppstilling og anvendte regnskapsprinsipper på enkelte aktivaklasser beskrives i det følgende;

Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi

Obligasjoner som holdes til forfall

Obligasjoner som holdes til forfall er vurdert til anskaffelseskost med tillegg/fradrag for amortisert overkurs/underkurs. Overkurs/underkurs og omkostninger fordeles over obligasjonens resterende løpetid, i form av ned-/oppskrivninger etter nåverdi/effektiv rente metoden, også kalt amortiseringer. Amortisert overkurs/underkurs resultatføres som justering av obligasjonens løpende renteinntekt. Styret har besluttet at disse obligasjonene skal holdes til forfall.

Pantelån

Utlån er oppført til nominelle verdier i balansen, med fradrag for 100 i tapsavsetning. Pensjonskassen har vedtatt rutiner som relaterer seg til forskrift om den regnskapsmessige behandlingen av utlån og garantier i finansinstitusjoner.

Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi

“Aksjer og andeler” og “Obligasjoner og andre verdipapir med fast avkastning” vurderes til virkelig verdi på balansedagen. Årets positive verdiendring på investeringene er delvis ført mot kursreguleringsfondet (teknisk regnskap), mens resterende er ført mot annen opptjent egenkapital (ikke-teknisk regnskap), og i egen note spesifisert som kursreserve i selskapsporteføljen. Aksjer m.v. (jfr. selskapsskatteloven §5-1 nr 1) er tilordnet anskaffelseskost etter FIFO-metoden pr.portefølje. For andre finansielle eiendeler er gjennomsnittskurs benyttet.

“Utlån og fordringer” omfatter pensjonskassens korttids-innskudd hos banker, eksklusive ordinære driftskonti som inngår i regnskapsposten “Andre finansielle eiendeler” i kollektivporteføljen, mens det i selskapsporteføljen inngår i “Kasse, Bank”.

Derivat som sikring

Pensjonskassen benytter seg av virkelig verdi sikring. Derivater som faller inn under denne kategorien regnskapsføres til virkelig verdi over resultatet.

Fordringer

Premiefordringer og andre fordringer er balanseført til pålydende. Fordringene er vurdert å ikke være tapsutsatt.

Avsetninger

Avsetninger til forsikringsfond

Premiereserven utgjør den forsikringstekniske kontantverdien av pensjonsrettigheter opptjent på beregningstidspunktet. Beregningen foretas av pensjonskassens aktuar. Årets avsetning til premiereserve er i samsvar med aktuarens forsikringstekniske beregning som fremgår i egen oversikt. Pensjonskassen anvender en dynamisk dødelighetstariff, K2013, og er fullfinansiert i tråd med forutsetningene i denne.

Premiereserve inkluderer avsetning til administrasjonsreserve. Inntrufne forsikringstilfeller som enda ikke er oppgjort inngår også med virkning fra 2016.

Disse ble tidligere er ført til Erstatnings-avsetning. Ny uføremodell i offentlig tjenstepensjon trådte i kraft med virkning fra 01.01.2015. Fra samme tidspunkt ble nye uføretariff (KFSU2015) tatt i bruk. Avsetningen til administrasjonsreserve er økt med 5,8 mill. i 2017.

Tilleggsavsetninger

Representerer en forsikringsmessig buffer som kan benyttes i de år den finansielle avkastningen ikke er tilstrekkelig til å dekke grunnlagsrenten som ved utgangen av 2017 er på gjennomsnittlig 2,56%.

Premiefond

Premiefondet er kundenes avsetning til fremtidige premieinnbetalinger.

Risikoutjevningfond

Risikoutjevningfondet benyttes til å styrke avsetningene til premiereserve vedrørende risiko knyttet til person. Risikoutjevningfondet klassifiseres som egenkapital og innregnes og måles i samsvar med særskilte presiseringer rundt dette gitt i brev fra Finanstilsynet datert 25.01.2017.

Skatt

Pensjonskasser skattelegges etter samme regelverk som gjensidige livsforsikrings-selskaper. Pensjonskassens finansieringsmodell innebærer at utsatt skattefordel ikke oppfyller kravet til balanseføring etter god regnskapsskikk. Pensjonskassen ilegges 0,15 % formuesskatt av ligningsmessig nettoformue.

Sammeliknbare tall.

Alle tall i resultat- og balanseoppstillingen, samt i notene presenteres i hele tusen.

Inndeling av forvaltningskapitalen

Under henvisning til § 3-11 i Forsikringsvirksomhetsloven, er pensjonskassens forvaltningskapital delt inn i h.h.v. en selskaps- og en kollektivportefølje. Midler i selskapsporteføljen skal tilsvare pensjonskassens innskutte og opptjente egenkapital, samt ansvarlige lånekapital og eventuell annen gjeld enn forsikringsforpliktelsene, mens kollektivporteføljens midler skal tilsvare de avsatte kontraktsfastsatte forpliktene, med tillegg for Risiko-utjevningfond. Midlene er gitt en felles forvaltning, men er splittet i samsvar med forholdsmessigheten på pensjonskassens passivaside.

Tilsvarende fordeles finansavkastningen i samsvar med selskaps- og kollektivporteføljens gjennomsnittlige vekting gjennom året. Inndelingene ser slik ut for 2017;

	Kollektiv- portefølje	Selskaps- portefølje
Fordeling av balanse pr.31.12 (samt ureal. avk.)	92,40 %	7,60 %
Fordeling av realisert finansavkastning	92,47 %	7,53 %
Fordeling av urealiserte verdier	93,32 %	6,68 %

NOTE 2**FORFALTE PREMIER**

Pensjonskassens styre fastsetter årlig premiesatsen i pensjonsordningen etter anbefaling fra ansvarshavende aktuar.

Arbeidsgivertilskuddet var i 2017 på 8,65%. Av totalpremien på 10,65% utgjorde 8,44% normalpremie, 0,55% i administrasjonspremie, 0,21% i administrasjonsreservepremie og 1,45% til såkalte ikke-forsikringsbare ytelser (alt uforandret i forhold til 2016). Sistnevnte er avstemt pr.31.12.17 mot faktiske kostnader og viser for mye innbetalt med kr.5,2 mill.

Reguleringspremien beregnes på basis av årets lønns- og G-regulering, og ble innkrevet med kr.108,3 mill. (115,0 mill.). Dette premieelementet er også avstemt mot faktiske kostnader ved utgangen av året og viser for mye innbetalt med kr.4,8 mill., mens det i 2016 var innbetalt for lite med kr.6,0 mill. For mye innbetalt til dekning av h.h.v. ikke-forsikringsbare ytelser og reguleringspremie er tilført til foretakenes premiefond. Rentegarantipremien ble satt til kr.1,3 mill.(1,2 mill.).

	2017	2016
Forfalte arbeidsgiverpremier	280 288	290 940
Faktisk innbetalte premier	290 024	261 850
Arbeidsgiverpremier tilført/ trukket av premiefond	282	27 140
Etterbetalt medlemskap	67	89
Avstemt Reguleringspremie / ikke-forsikringsbare ytelser	-10 018	1 951
Forfalte medlemspremier (2 %)	41 784	39 946
Sum forfalte premier	322 139	330 976

NOTE 3**RENTEINNTÆKT OG UTBYTTE M.V. PÅ FINANSIELLE EIENDELER - NETTO**

	2017	2016
Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost:		
Investeringer som holdes til forfall	31 906	37 003
Utlån og fordringer	402	575

Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi:

Aksjer og andeler	38 043	31 972
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	54 572	51 554
Andre finansielle eiendeler	4 435	4 599
Sum inntekter fra andre finansielle eiendeler	129 358	125 703

Andel som føres i teknisk regnskap	119 617	116 904
Andel som føres i ikke-teknisk regnskap	9 741	8 799

NOTE 4**VERDIENDRINGER PÅ INVESTERINGER / KURSREGULERINGSFOND**

	2017			2016			
	Ansk.kost	Virkelig verdi	Urealisert gev./ (tap)	Ansk.kost	Virkelig verdi	Urealisert gev./ (tap)	Endring urealisert
Eiendom	539 827	575 846	36 019	386 857	399 459	12 602	23 417
Aksjer	1 226 405	1 815 614	589 209	1 087 047	1 527 495	440 448	148 761
Obl.	2 769 811	2 784 002	14 191	2 465 707	2 460 138	-5 569	19 760
Sum	4 536 043	5 175 462	639 419	3 939 611	4 387 092	447 481	191 938

Samlet

urealisert	639 419	447 481	191 938
------------	---------	---------	---------

	2017	2016
Andel som føres i teknisk regnskap	177 485	92 365
Andel som føres i ikke-teknisk regnskap	14 453	6 952

Under henvisning til Forsikringsvirksomhetsloven er pensjonskassens samlede merverdier på finansielle plasseringer fordelt som flg.;

	31.12.2017	31.12.2016
Andel som føres til selskapsportefølje (annen opptjent egenkapital)	42 726	28 271
Andel som føres til kollektivportefølje (kursreguleringsfond)	596 693	419 208

NOTE 5**REALISERT GEVINST OG TAP PÅ INVESTERINGER - NETTO**

	2017	2016
Realisert gevinst - aksjer	102 089	54 097
Realisert tap - aksjer		- 13 675
Realisert gevinst - obligasjoner	8 756	10 100
Realisert tap - obligasjoner	-1 210	- 2 521
Realisert gevinst/tap - derivater	10 014	
Sum	119 649	48 001

Andel som føres i teknisk regnskap	110 639	44 641
Andel som føres i ikke-teknisk regnskap	9 010	3 360

NOTE 6**KAPITALAVKASTNING**

	2017	2016	2015	2014	2013
Kollektivporteføljen					
Bokført avkastning	4,9%	3,6 %	3,5 %	4,1 %	4,9 %
Verdijustert avkastning	7,9%	5,3 %	3,1 %	6,0 %	8,4 %

Selskapsporteføljen

Verdijustert avkastning	7,9%	5,0 %	2,9 %	5,6 %	8,1 %
-------------------------	------	-------	-------	-------	-------

Bokført og verdijustert avkastning for kollektivporteføljen er beregnet etter modifisert Dietz modell, jfr.Forskrift av 26.mai 2009 nr.525 om beregning av kapitalavkastning i livsforsikringsselskaper m.v.

NOTE 7

UTBETALTE ERSTATNINGER

	2017	2016
Direkte utbetalte pensjoner		
Alderspensjon	103 514	96 690
Uførepensjon	40 122	40 064
Etterlattepensjon	14 860	14 314
Barnepensjon	1 178	1 140
Sum direkte utbetalte pensjoner	159 674	152 208
Utbet. refusjonspensjoner iht overføringsavtalen	7 766	6 772
Mottatte refusjonspensjoner iht overføringsavt.	-21 743	-19 167
Netto utbetalte pensjoner	145 697	139 813
Renter utbetalte pensjoner	3	0

NOTE 8

FORSIKRINGSMESSIGE AVSETNINGER

	2017	2016
Premiereserve		
Premiereserve 01.01	4 259 085	3 957 031
Overført premiereserve til/fra andre	4 889	202
Erstatningsavsetninger inkl. f.o.m. 2016		25 200
Pliktig avsetning inkl. adm.reserve	270 075	276 652
Frigjorte uførereserver til red. grunnlagsrente		
Premiereserve 31.12.	4 534 049	4 259 085

Pensjonskassen har pr.31.12.2017 en dekningsgrad på 100% av påløpte pensjonsforpliktelser.

	2017	2016
Tilleggsavsetninger		
Tilleggsavsetninger 01.01	187 238	160 218
Overført fra andre forsikringsforetak	547	
Tilført fra renteresultatet	70 868	27 020
Tilleggsavsetninger 31.12.	258 653	187 238

	2017	2016
Premiefond		
Premiefond 01.01	230 157	229 914
Til dekning av/del av årets premie	9 736	-29 091
Tilført som rente	11 270	4 334
Tilført overskudd fra renteresultatet	33 000	20 895
Tilført overskudd fra risikoresultatet	2 500	4 105
Premiefond 31.12.	286 663	230 157

NOTE 9

YTELSER OG LÅN TIL LEDENDE ANSATTE MM.

	2017	2016
Daglig leder;		
Lønn	1002	975
Pensjonskostnader	123	114
Styret (honorar, møtegodtgjørelse og tapt arbeidsfortjeneste);		
Styreleder Knut Dannevig	134	123
Nestleder Gro Lohne	68	62
Styremedlem Ebbe Boel Pedersen	54	50
Styremedlem Åshild Schmidt	86	49
Styremedlem Reidar Opsahl	54	50
Styremedlem Åse Birkrem	54	53
Avtroppende styreleder Elfie Dørum		4
Avtroppende styremedlem Oddbjørn Kleivane		3
Avtroppende styremedlem Bjørn Fjellstad		2
Avtroppende styremedlem Rannveig Dyrdal		4
Varamedlem Gunnar Steen	91	13
Varamedlem Therese F. Løvseth	37	16
Varamedlem Ellen Katrine Nyhus		3
Avtroppende varamedlem Steen Koekebakker		5
Avtroppende varamedlem Tore Austad		2

Det er ikke avtalt noen form for sluttvederlag ved opphør eller endring av ansettelsesforhold til daglig leder eller styrets medlemmer. Tilsvarende er det heller ikke avtaler om bonuser eller lignende. Nytt styre har tiltrådt verv ultimo desember 2015. Honorar til disse ble igangsatt med virkning fra 01.01.2016, mens møtegodtgjørelse ble etterbetalt i januar -16 til avtroppende styre.

Lån og sikkerhetsstillelse til daglig leder og styremedlemmer.

Daglig leder, ansatte i pensjonskassen og styremedlemmer med medlemskap i KKP kan søke om lån i pensjonskassen til ordinære medlemsvilkår. Verken daglig leder eller styremedlemmer har for tiden slike lån.

NOTE 10

FORVALTNINGSKOSTNADER

	2017	2016
Honorar, forvaltere	2 248	1 937
Øvrige kostnader som henføres forvaltningen	1 387	1 320
Sum forvaltningskostnader	3 635	3 257

Andel som føres i teknisk regnskap	3 361	3 029
Andel som føres i ikke-teknisk regnskap	274	228

NOTE 11

FORSIKRINGSRELATERTE ADMINISTRASJONSKOSTNADER

Pensjonskassen hadde pr. 31 desember 6 ansatte fordelt på 5,9 årsverk. Samlet lønn, styrehonorar og andre personalkostnader beløper seg til 6,2 mill. Av dette henføres 0,7 mill. (personalkostnader knyttet til daglig lederfunksjonen) til den løpende kapitalforvaltningen, og er således splittet i henhold til note 10. Av øvrige større driftskostnader i 2017 nevnes; Tjenestekjøp fra h.h.v. KLP FS med 0,8 mill., Kristiansand kommune med 1,1 mill. og Gabler med 1,8 mill., samt Finanstilsynsavgift med 0,2 mill. portokostnader med 0,3 mill. og husleie med 0,3 mill.

Revisor

Revisjonshonorar for 2017 utgjør 358' inkl.mva., fordelt med 226' som ordinær revisjon, 17' som revisjonsrelatert bistand og 115' som annen bistand.

NOTE 12

SKATTEKOSTNAD

	2017	2016
Beregning av inntektskatt:		
Resultat før skattekostnad	38 164	24 361
Urealisert gevinst (-) / tap (+) finansielle omløpsmidler	-191 938	-99 317
Forskjell mellom netto skattemessig og regnskapsmessig gevinst/tap ved realisasjon		
av aksjer og andre verdipapirer	-7 511	-35
Andre forskjeller, herunder vedrørende fritaksmetoden	-4 578	-7 704
Endring midlertidige forskjeller	-609	447
Årets skattegrunnlag	-166 473	-82 248
Fremføring av underskudd / anvendelse av fremførbart underskudd (-)	166 473	82 248
Skattegrunnlag	0	0
Beregnet inntektskatt	0	0

Spesifikasjon av midlertidige forskjeller		
Driftsmidler	0	0
Pensjonsforpliktelser egne ansatte	-1 455	-2 065
Urealisert gevinst / tap (-) obligasjoner og andre finansielle instrumenter	600 042	419 652
Fremførbart skattemessig underskudd	-752 478	-586 005
Sum midlertidige forskjeller	-153 892	-168 418
Utsatt skatt/ utsatt skattefordel (-) pr. 31.12.	-38 473	-42 104

Det er usikkert om pensjonskassen kommer i skatteposisjon i overskuelig fremtid. På bakgrunn av dette er ikke utsatt skattefordel oppført som eiendel i balansen.

Formuesskatt fremkommer slik:

Sum bruttoformue	6 054 628	5 476 636
Sum skattemessig gjeld	-6 034 662	-5 434 118
Netto ligningsformue	19 966	42 518
Skattesats for formuesskatt	0,15 %	0,15 %
Formuesskatt av netto ligningsformue	30	64

Spesifikasjon av årets skattekostnad	2017	2016
Betalbar skatt	0	0
Endring utsatt skatt	0	0
Formuesskatt	30	64
Sum skattekostnad	30	64

NOTE 13

PENSJON EGNE ANSATTE

PENSJONSKOSTNADER INKL. AGA	2017	2016
Nåverdi av årets opptjening	563 808	431 363
Administrasjonsomkostning	23 291	22 245
Arbeidsgiveravgift - Pensjonskostnad	82 781	63 959
Resultatført planendring inkl. aga	0	0
Resultatført pensjonskostnad inkl. aga og adm	669 880	517 567
NETTO FINANSKOSTNAD	2017	2016
Rentekostnad	191 311	156 579
Forventet avkastning	-139 954	-116 249
Forvaltningsomkostning	6 863	6 411
Netto rentekostnad	58 220	46 741
Arbeidsgiveravgift - Netto rentekostnad	8 209	6 590
Netto rentekostnad inkl. aga	66 429	53 331

ESTIMATAVVIK PENSJONER VIA OCI	2017	2016
Aktuarielt tap (gevinst)	-353 014	631 151
Arbeidsgiveravgift	-49 774	88 992
Aktuarielt tap (gevinst) inkl. aga OCI	-402 788	720 143
Samlet pensjonskostnad inkl. alle 3 komponenter	333 521	1 291 041

PENSJONSFORPLIKTELSE	31.12.2017	31.12.2016
	BESTE EST.	BESTE EST.
Brutto påløpt pensjonsforpliktelse	7 300 799	6 953 290
Pensjonsmidler	6 025 223	5 143 833
Netto forpliktelse før aga	1 275 576	1 809 457
Arbeidsgiveravgift	179 856	255 133
Brutto påløpt forpliktelse inkl. aga	7 480 655	7 208 423
Netto forpliktelse inkl. aga	1 455 432	2 064 590
Planendring inkl. aga	0	0
Netto forpliktelse før planendring inkl. aga	1 455 432	2 064 590

AVSTEMMING	2017	2016
Balanseført nto forpliktelse/(midler) UB i fjor	2 064 590	1 618 011
Resultatført pensjonskostnad inkl. evt planendring	669 880	517 567
Resultatført finanskostnad	66 429	53 331
Ført mot OCI inkl. aga	-402 788	720 143
Aga innbetalt premie/tilskudd	-116 492	-104 355
Innbetalt premie/tilskudd inkl. adm	-826 186	-740 107
Ført mot egenkapital	0	0
Ført mot egenkapital aga	0	0
Balanseført nto forpliktelse/(midler) UB i år	1 455 432	2 064 590

MEDLEMSSTATUS	01.01.2017	01.01.2016
Antall aktive	6	5
Antall oppsatte	0	0
Antall pensjoner	1	0
Gj.snittelig pensjonsgrunnlag, aktive	599 531	584 721
Gj.snittelig alder, aktive	44,04	48,50
Gj.snittelig tjenestetid, aktive	11,55	14,19
Forventet gjenstående tj.tid, aktive	11,70	10,19

Pensjonskassen har ført egne pensjonsforpliktelser etter den såkalte IAS19 med virkning fra 01.01.2015. Effekten av overgangen til IAS19 er ført direkte mot pensjonskassens opptjente egenkapital i 2015.

NOTE 14

DISPONERING AV TOTALRESULTAT

Pensjonskassens totalresultat fra teknisk og ikke-teknisk regnskap er på 38,2 mill. Av totalresultatet anvendes kr.3,0 mill. til risiko-utjevningssfond (herav 0,6 mill. i renteavkastning), mens kr.35 mill. tillegges i sin helhet til opptjent egenkapital.

NOTE 15

LIKVIDITETS-, RENTE- OG VALUTARISIKO

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko kan defineres som tiden det tar for å innløse ulike plasseringer til kontanter uten at markedsprisen påvirkes i nevneverdig grad. Pensjonskassen har vedtatt eget likviditetsbudsjett som følges opp på løpende basis, og likviditeten i porteføljen vurderes som god. Følgende vurderinger er gjort når det gjelder aktivaklassenes omgjøring til kontanter;

	% av samlet forvaltning
Bankinnskudd (1 dag)	2 %
Pengemarkedsfond (2 dager)	2 %
Omløpsobligasjoner (3 dager)	20 %
Aksje- og obligasjonsfond (2-5 dager)	45 %
Anleggsobligasjoner (3-5 dager)	11 %
Norske enkeltaksjer (3-5 dager)	8 %

Resterende, eiendomsfond, utlånsportefølje og bundne bankinnskudd tar lengre tid å realisere, men utgjør samlet kun 12% av porteføljen.

Renterisiko

Modifisert durasjon gir en god indikasjon på verdiendringen på porteføljen av omløpsobligasjoner ved en renteendring. Aktuelle portefølje hadde pr.31.12.2017 en modifisert durasjon på 2,44%, noe som betyr at en økning i renten på 1% poeng vil gi et tilsvarende kurstap i porteføljen, dvs. 30,2 mill.

For undergrupper av plasserte omløpsobligasjoner pr.31.12.2017 var modifisert durasjon flg.;

Obligasjoner med fortrinnsrett	2,8
Kommuner/fylker	2,8
Banker og kredittforetak	1,8
Industri	2,0

Valutarisiko

Investeringer i globale aksjer er i det vesentligste valutasikret, i Storebrand Global Indeks 1 og Delphi Europa ved at min. 90% målt mot gjeldende markedsverdi er sikret, mens KLP Aksjglobal Indeks II og KLP AksjeEuropa Indeks II har en løpende valutasikring i fondet. Plasseringene i hhv. KLP AksjeNorden og KLP AksjeFremvoksende Markeder Indeks 1 er ikke valutasikret.

Investeringene i de globale rentefondene som forvaltes av h.h.v. Pimco, Quoniam og Payden er sikret med en dekningsgrad på 100% (+/- 5%).

NOTE 16

INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL

Obligasjoner som måles til amortisert kost

(Opptjente, ikke forfalte renter inngår i anskaff. kost og balanseført virkelig verdi)

	Pålydende verdi	Anskaff. kost	Balanseført verdi	Gjenstående Amort.	Virkelig verdi
Stat- og statsgaranterte obl.	102,0	104,6	102,6	0,6	106,2
Selskapsobligasjoner	365,5	379,5	371,2	5,7	398,1
Verdipapiriserte obligasjoner	211,0	216,5	213,6	2,6	229,9
Sum	678,5	700,6	687,5	9,0	734,3
herav børsnotert	661,0	683,0	670		716,5
modifisert durasjon			2,63		
gjennomsnittlig effektiv rente			4,30	1,74	
Sum	678,5	700,6	687,5	12,0	734,3

Urealisert gevinst bokføres ikke for denne aktivaklassen.

Beholdningsendring	2017	2016
Inngående balanse	824 267	954 977
Tilgang		
Avgang/innløst	-114 201	-124 000
Reklassifiseringer (brutto)		
Påløpte renter	16 758	19 794
Amortisert over-/underkurs	-2 816	-2 887
Realisert rente fra IB	-19 794	-23 617
Utgående balanse	704 214	824 267

Andel som føres til selskapsportefølje	53 520	62 149
Andel som føres til kollektivportefølje	650 694	762 118

NOTE 17

UTLÅN

	2017	2016
Lån til medlemmer	14 992	21 586
Spesifiserte tapsavsetninger		
Uspesifiserte tapsavsetninger	- 100	-100
Sum utlån	14 892	21 486

Andel som føres til selskapsportefølje	1 132	1 620
Andel som føres til kollektivportefølje	13 760	19 866
Misligholdte og tapsutsatte utlån	0	0

Det har ikke vært tap knyttet til utlån de siste 5 år.

NOTE 18

FINANSIELLE EIENDELER TIL

VIRKELIG VERDI - BEREGNINGSNIVÅER

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Balanseført verdi pr.31.12.2017	Børsnoterte priser	Observerbar input	Ikke- observerbar input
Finansielle eiendeler til virkelig verdi			
<u>Aksjer og andeler</u>			
Aksjer	467 200	464 192	3 008
Fondsandeler	1 348 414	1 348 414	
Eiendomsfond	575 846		575 846
<u>Obligasjoner og andre verdipapirer</u>			
Obligasjoner	1 230 758	1 230 758	
Fondsandeler	1 553 244	1 553 244	
<u>Utlån og fordringer</u>			
Bankinnskudd	267 247	267 247	
Totalt	5 442 709	4 402 671	575 846

NOTE 19
AKSJER OG ANDELER

Selskapets navn	ISIN kode	Antall	Kostpris	Markedsverdi	Urealisert gevinst/tap
Subsea 7	NO0075646355	164 172	17 377	20 193	2 816
Aker BP	NO0010345853	69 462	4 973	14 024	9 051
TGS Nopec Geoph	NOO003078800	33 200	5 223	6 447	1 224
Northern Drilling	BMG6624L1090	71 800	4 645	4 559	-86
Statoil	NO0010096985	212 277	29 923	37 191	7 268
Aker Solutions	NO0010215684	84 200	3 784	3 889	105
Yara International	NO0010208051	59 217	18 631	22 307	3 676
Norwegian Air Shuttle	NO0010196140	46 914	8 449	8 257	-192
Photocure	NOO010000045	9 000	379	246	-133
Kongsberg gruppen	NOO003043309	112 450	14 121	16 980	2 859
Orkla	NO0003733800	222 400	17 015	19 360	2 345
Tomra Systems	NO0005668905	116 500	10 388	15 320	4 932
Salmar	NO0010310956	20 600	4 939	5 084	145
Walls Wilh.	NOO010571680	309 368	7 892	18 330	10 438
Schibsted - A	NO0003028904	16 609	1 733	3 896	2 163
Euopris	NO0010735343	121 300	4 278	4 051	-227
Treasure	NO0010763550	266 468	5 170	3 837	-1 333
XXL	NO0010716863	102 000	6 809	8 670	1 861
Arcus	NO0010776875	91 000	3 913	4 231	318
Austevoll Seafood	NO0010073489	107 700	4 883	7 351	2 468
Veidekke	NOO005806802	149 602	10 893	13 876	2 983
Lerøy Seafood Group	NO0003096208	318 000	9 219	13 986	4 767
Marine Harvest	NO0003054108	130 990	8 650	18 208	9 558
DNB	NO0010031479	258 316	20 404	39 290	18 886
Gjensidige Forsikring	NOO010582521	234 200	26 703	36 278	9 575
Sparebank 1 SMN	NOO006390301	177 951	8 945	14 636	5 691
Sparebank 1 SR	NOO006000009	189 782	8 674	16 511	7 837
Sparebank 1 Østl.	NO0010751910	97 000	7 665	8 779	1 114
Entra	NO0010716418	191 192	14 643	23 325	8 682
Atea ASA	NO0004822503	55 300	2 037	6 387	4 350
Nordic Semicond.	NO0003055501	151 500	6 304	6 363	59
Telenor	NO0010063308	240 648	30 553	42 330	11 777
Sum enkeltaksjer			329 215	464 192	134 977

Fondets navn	ISIN kode	Andel	Kostpris	Markedsverdi	Urealisert gevinst/tap
Storebrand Global Indeks I	NO0010297328	121635	163 510	308 894	145 384
Storebrand Global Indeks I - valutasikr.				3 738	3 738
KLP Aksjglobal Indeks II		113977	147 805	271 908	124 103
KLP AksjeEuropa Indeks II		49147	70 000	82 227	12 227
KLP AksjeFremvoksende Markeder Indeks 1		101245	142 000	203 793	61 793
KLP AksjeNorden		18072	60 123	77 882	17 759
Delphi Europa	NO0010039712	68035	160 891	241 117	80 226
Baillie Gifford Worlwide Glob.	IE00BYVXP887	992,3	149 996	158 855	8 859
Sum aksjefond			894 325	1 348 414	454 089

Fondets navn	Andel	Kostpris	Markedsverdi	Urealisert gevinst/tap
Storebrand Eiendomsfond Norge KS	152790849	164 310	190 402	26 092
DNB Scandinavian Prop.fund 4 KS	724804	80 000	87 605	7 605
DNB Scandinavian Prop.fund HM IS	492876	49 500	53 038	3 538
DNB Scandinavian Prop.fund HM AS	5000	500	536	36
UNION Core Real Estate Fund AS	496370	496	499	3
UNION Core Real Estate Fund IS	49140640	49 141	49 465	324
Aberdeen Eiendomsfond Norge 1 AS	3177028	1 869	1 973	104
Aberdeen Eiendomsfond Norge 1 IS	314,52	196 876	195 336	-1 540
Totalsum aksjer og aksjefond (inkl.eiend.)		1 766 232	2 391 459	625 228

	2017	2016
Andel som føres til selskapsportefølje	181 751	145 292
Andel som føres til kollektivportefølje	2 209 708	1 781 662

Alle enkeltaksjer er børsnotert og i norsk valuta. Plasseringen i Storebrand Global Indeks 1 er valutasikret med min. 90% målt mot gjeldende markedsverdi.

Valutasikringen har i 2017 gitt kr.10,0 i netto realisert gevinst (mot gevinst på 26,6 mill. i 2016).

NOTE 20
OBLIGASJONER OG ANDRE VERDIPAPIR
MED FAST AVKASTNING

Obligasjoner/ sertifikater	Kostpris	Markeds- verdi	Inkl. opptj. renter	Mer/-mindre- verdi
Finansforetak, særsk.sikre	259 318	260 899	264 554	1 581
Fylke/kommune norske	241 568	240 202	243 373	-1 366
Finansforetak norske	518 541	521 075	525 631	2 534
Industri norske	197 547	195 991	197 200	-1 556
Obligasjonsfond norske	503 763	496 237	496 237	-7 526
Obligasjonsfond globale	518 194	533 329	533 329	15 135
Høyrentefond	368 034	373 505	373 505	5 471
Pengemarkedsfond norske	150 255	150 173	150 173	-82
Sum obligasjoner/ sertifikater	2 757 220	2 771 411	2 784 002	14 191

	2017	2016
Andel som føres til selskapsportefølje	211 584	185 494
Andel som føres til kollektivportefølje	2 572 418	2 274 643

Plasseringen i pengemarkedsfond er i h.h.v. Alfred Berg Likviditet og Storebrand Likviditet. Plassering i norske obligasjons- og høyrentefond skjer gjennom Storebrand Norsk Kreditt IG/IG20, og hhv. DNB og Alfred Berg Høyrente, mens plassering i globale obligasjonsfond skjer gjennom Alfred Berg Nordic Inv. Grade, samt i fond hos forvalterne Pimco, Quoniam, Payden og BlueBay. Øvrige plasseringer i obligasjoner skjer gjennom forvalteravtale med DNB Asset Management. Rentefølsomhet på porteføljen forvaltet av DNB er pr.31.12.17 på 2,4%. En endring i det generelle rentenivået med 1% vil endre markedsverdien på denne del av porteføljen med 30,2 mill.

NOTE 21
UTLÅN OG FORDRINGER - BANKINNSKUDD

Alternativt til pengemarkedsplasseringer har pensjonskassen i perioder utnyttet konkurransedyktige rentebetingelser på innskudd i bank. Midler på slike plasseringskonti er ført på utlån og fordringer under finansielle eiendeler målt til virkelig verdi, med følgende fordeling;

	2017	2016
Andel som føres til selskapsportefølje	13 603	16 589
Andel som føres til kollektivportefølje	165 387	203 426

For øvrig henføres midler på skattetrekkkonto og selskapsporteføljens andel av en driftsrelatert konto til Kasse, bank, mens kollektivporteføljens andel av sistnevnte henføres til Andre finansielle eiendeler som flg.;

	2017	2016
Andel som føres til selskapsportefølje	9 130	8 869
Andel som føres til kollektivportefølje	79 128	65 972

NOTE 22
EGENKAPITAL

	2017	2016
Innskutt egenkapital 1.1.	307 655	261 366
Årets egenkapitalinnskudd:		
Innbetalt gjennom året	16 700	46 300
Tilbakebetalt		
Innskutt egenkapital 31.12.	324 366	307 666
Opptjent egenkapital 1.1	107 090	82 856
Herav;		
- fond for urealiserte gevinster	28 273	21 320
- risikoutjevningfond	12 000	8 000
Årets overføring til(fra) opptjent egenkapital		
Kursreserve selskapsportefølje	14 453	6 952
Risikoutjevningfond	3 042	4 000
Annen opptjent egenkapital	20 669	13 282
Sum årets overføring til(fra) opptjent egenkapital	38 134	24 234
Opptjent egenkapital 31.12	145 224	107 090
Sum egenkapital 31.12.	469 590	414 756

Pr.31.12.2017 gjelder følgende fordeling av den innskutte egenkapital;

	2017	Tilb/Neds	Tilført	2016
Kristiansand kommune	309 247		15 720	293 527
Kino Sør A/S	1 220		55	1 165
Kristiansand Havn KF	3 559		181	3 378
Kirkelig Fellesråd	3 595		189	3 406
Agder Kommunerevisjon IKS	1 268		79	1 189
Franzefoss Gjenvinning Sør A/S	23			23
Avfall Sør A/S	2 655		177	2 478
Cultiva	284		16	268
Kristiansand Boligselskap KF	646		39	607
Knutepunkt Sørlandet	75		8	67
Kr.sandsregionen Brann og Redning IKS	1 793		236	1 557
	324 366	-	16 700	307 666

NOTE 23
ANSVARLIG LÅN

	2017	2016
Ansvarlig lån pr.1.1.	10 703	10 703
Nytt ansvarlig lån		
Ansvarlig lån 31.12.	10 703	10 703

Pensjonskassens ansvarlige lånekapital er i sin helhet fra Kristiansand kommune. Det ansvarlige lånet er evigvarende, og rentebetjenes tilsvarende den rente som pensjonskassen mottar på sine medlemslån.

NOTE 24 ANDRE FORPLIKTELSER

Annen kortsiktig gjeld består pr.31.12.2017 i det vesentligste av skyldig skattetrekk med kr.5,0 mill. og skyldig arbeidsgiveravgift/feriepenger med kr.1,7 mill.

NOTE 25 SOLVENSARGIN

	2017	2016
Solvensmarginkrav	199 826	184 275
Solvensmarginkapital	559 373	484 806
Samlet solvensmarginkapital i % av solvensmarginkrav	279,9	263,1

NOTE 26 RESULTATANALYSE

	2017	2016
Renteresultat	288 611	140 279
Risikoresultat	4 954	8 105
Administrasjonsresultat	772	1 251
Sum resultatelementer	294 337	149 635
Til/fra kursreguleringsfond	-177 485	-92 364
Resultat til fordeling	116 852	57 271
Realisert renteresultat	111 126	47 915
Risikoresultat	4 954	8 105
Administrasjonsresultat	772	1 251
Resultat til fordeling	116 852	57 271

Fra det realiserte renteresultatet trekkes avkastning til premiefond (6,7 mill.) og risikoutjevningfond (0,6 mill.). Gjenværende renteresultat er fordelt med kr.70,9 mill. til tilleggsavsetninger og resterende kr.33 mill. til kundenenes premiefond.

Risikoresultatet fordeles med kr.2,5 mill. til risikoutjevningfond og tilsvarende til kundenenes premiefond.

Administrasjonsresultatet tillegges den opptjente egenkapital i pensjonskassen. Rentegarantipremien (vederlag for rentegaranti) utgjør kr.1,3 mill. Beløpet er inntektsført i teknisk regnskap som premie og tilført Annen opptjent egenkapital gjennom resultat av teknisk regnskap.

NOTE 27 FORSIKRINGSTEKNISK FØLSOMHETSBEREGNING

Målt i pensjonskassens forsikringsforpliktelser ville effekten av følgende umiddelbare endringer bli som flg.;

Beregnings- forutsetning	Endring	Effekt på brutto premie- reserve i kr. avrundet	i prosent
Dødelighet	-10 %	102 000	2,3 %
Uførhet	20 %	19 000	0,4 %

NOTE 28

STRESSTEST / RISIKOMÅLING

Pensjonskassen måler risiko ved stresstestene I og II, begge etter Finanstilsynets anvisninger. Stresstest I baserer seg på virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser og en definisjon av bufferkapital under forutsetning av at selskapet avvikes, mens stresstest II baserer seg på bokførte verdier og en definisjon av bufferkapital under forutsetning av løpende drift. Begge stresstester gjennomføres med bistand av selskapet Mercer A/S. Stresstest I forventes å få en sentral rolle i et nytt soliditetsregelverk. Dette regelverket var egentlig forventet innført fra 01.01.2018, men må nå påregnes presentert i løpet av kommende år.

Stresstest I ser ut som flg. pr.31.12.;	2017	2016
Tapspotensial;		
Aksjerisiko	740,5	579,2
Renterisiko	47,3	45,3
Eiendomsrisiko	145,2	100,2
Valutarisiko	52,4	41,4
Kredittrisiko	227,2	180,9
Konsentrasjonsrisiko	0	4,7
Korrelasjonsgevinst - markedsrisiko	-162,4	-137,5
Forsikringsrisiko	174,8	145,6
Motpartsrisiko	12,8	30,8
Operasjonell risiko	24,9	22,5
Korrelasjonsgevinst - total risiko	-127,3	-119,3
Samlet risiko	1135,4	893,8
Bufferkapitalen;		
Innskutt egenkapital	324,4	307,7
Risikoutjevningfond	15,0	12,0
Opptjent egenkapital	130,2	95,1
Ansvarlig lån	10,7	10,7
Tilleggsavsetninger	258,7	187,2
Kursreguleringsfond	596,7	419,2
Justering avsetninger ved overgang til markedsverdier	-11,1	-40,0
Merverdier hold til forfall porteføljen	46,8	57,0
Risikoreduserende effekt i beste estimat for død og uførhet	34,1	33,4
Samlet bufferkapital	1 405,5	1 082,3
Bufferkapitalutnyttelse		
(samlet risiko/samlet bufferkapital)	81 %	83 %

Normalt skal bufferkapitalen tjene som sikring for negative endringer i følgende viktigste parametre;

Aksjer; 41%/51% verdifall på globale/andre aksjer. Satsene kan variere med +/- 10%.

Rente; Differensiert stress opp/ ned for ulike deler av rentekurven, passivasiden omfattes også.

Eiendom; 25% verdifall.

Valuta; 25% endring.

Kreditt; Avhenger av rente, durasjon og rating på aktuelle investeringer

Forsikring; Økt reservekrav ved 15% redusert dødelighet og 10% økt uførhet

Fra disse utfallene trekkes det fra en korrelasjonseffekt for å markere at det ikke forventes samtidighet i svingningen mellom utfallene.

Pr. 31.12.2017 utgjør det potensielle verdifallet i stresstest I 81% av bufferkapitalen (83% pr.31.12.16). For stresstest II var bufferkapitalutnyttelsen på 50% (53% pr. 31.12.16). Styret i pensjonskassen har vedtatt såkalte normalnivåer som stresstestene bør ligge innenfor. Nivået på stresstest I pr.31.12.2017 ligger godt innenfor vedtatt normalnivå, mens bufferkapitalutnyttelsen i stresstest II ligger noe under normalnivået. Styret har imidlertid avventet en ny kalibrering av det sistnevnte i påvente av nært forestående nytt solvensregelverk.

KONTANTSTRØMANALYSE

	2017	2016
Innbetalte premier	331 453	301 465
Utbetalte pensjoner	-159 677	-152 208
Netto innbetalte refusjoner iht overføringsavtalen	13 978	12 395
Innbetalinger-/utbetalinger relatert til flytting	5 437	202
Utbetalinger til andre leverandører av varer og tjenester	-13 777	-14 200
Netto kontantstrømmer fra operasjonelle aktiviteter	177 414	147 654

Utbetaling av lån fra kunder m.v.	6 594	5 871
Utbetaling ved kjøp av aksjer og andeler	-292 332	-255 853
Innbetaling ved salg av obligasjoner,sertifikater m.v	114 201	124 000
Utbetaling ved kjøp av obligasjoner,sertifikater m.v	-300 645	-227 797
Netto utbetalt ved plasseringer hos kredittinstitusjoner	41 025	18 526
Netto utbetalt gjennom gevinst/tap ved realisasjon	119 656	48 001
Innbetaling av renter	94 129	96 054
Utbetaling av renter	-246	-253
Innbetaling av utbytte	38 044	31 972
Endring fordringer	-817	-150
Endring kortsiktig gjeld	-306	1 577
Netto kontantstrøm fra finansielle eiendeler	-180 697	-158 052

Innbetaling av kjernekapitalinnskudd	16 700	46 300
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktiviteter	16 700	46 300

Netto endring i kasse, bank	13 417	35 902
Beholdning kasse, bank pr. 01.01.	74 841	38 939
Beholdning av bankinnskudd, kontanter og lignende pr. 31.12.	88 258	74 841

Kontantstrømoppstillingen angir samlede kontantstrømmer i pensjonskassen, uavhengig av oppdelingen mellom kollektiv- og selskapsportefølje.

EGENKAPITALENDRINGER - OPPSTILLING

(i 1000 kr)	Innskutt egenkapital	Risikoutj. fond	Annen opptj. egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 1.januar 2017	307 666	12 000	95 090	414 756
Tilført egenkapital fra medlemsforetak	16 700			16 700
Årets overskudd		3 042	35 092	38 134
Egenkapital 31.desember 2017	324 366	15 042	130 182	469 590

Kristiansand kommunale pensjonskasse
Forsikringsteknisk oppgjør 31.12.2017

Beskrivelse	Antall 31.12.2016	Antall 31.12.2017	Reserve 31.12.2016	Reserve 31.12.2017
Aktive	6 509	6 512	1 547 296 955	1 649 926 789
Fratrådte med rettighet	2 368	2 516	428 490 418	439 827 269
Fratrådte uten rettighet*	9 964	10 682	36 186 530	40 220 072
Sum aktive og fratrådte	18 841	19 710	2 011 973 903	2 129 974 130
Alderspensjonister	1 911	2 022	1 033 109 081	1 103 354 282
AFP og tidligpensjonister	213	250	161 043 252	203 103 647
Ektefellepensjonister	288	307	141 399 069	149 308 380
Barnepensjonister	28	29	2 697 246	4 295 658
Uførepensjonister	1 005	1 049	770 425 976	798 775 616
Sum pensjonister	3 445	3 657	2 108 674 624	2 258 837 583
Totalt	22 286	23 367	4 120 648 527	4 388 811 713
Administrasjonsreserve			89 418 073	95 237 214
IBNR-avsetning			49 018 394	50 000 000
Sum premiereserve			4 259 084 994	4 534 048 927

Samlet pensjonsgrunnlag for aktive medlemmer	2 019 408 790	2 086 694 831
Gjennomsnittlig pensjonsgrunnlag for aktive medlemmer	310 000	320 000
Medianlønn blant aktive medlemmer	315 000	331 000
Gjennomsnittlig pensjonsgrunnlag for 100% aktive medl.	454 000	466 000
Medianlønn blant 100% aktive medlemmer	433 000	444 000

* Oppsatte uten rett inneholder personer med tjenestetid mindre enn 3 år.
 Det er kun avsatt reserve for disse dersom de har fratrådt etter 31.12.2005.

Kristiansand kommunale pensjonskasse
Att: Magnar Flaa
magnar.flaa@kristiansand.kommune.no

Oslo 9. mars 2018

Aktuarerklæring

Kristiansand kommunale pensjonskasse - 2017

Under henvisning til det fremlagte regnskapet for 2017 bekreftes det at de forsikringstekniske avsetninger er foretatt i samsvar med gjeldende beregningsgrunnlag som spesifisert i forsikringsvirksomhetsloven § 3-9 Premiereserve knyttet til kontraktfastsatte forpliktelser.

For dødelighet og sivilstandselementer er benyttet det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget K2013 fastsatt av Finanstilsynet med utgangspunkt i en utredning fra Finans Norge. Dette beregningsgrunnlaget har en margin i startdødeligheten på 12 prosent.

For uførhet er det benyttet et eget grunnlag, KFSU2015, basert på uføreerfaringene i årene 2011-2013 i pensjonskasser med KLP Forsikringsservice som aktuar.

Pristariffene er meldt Finanstilsynet som angitt i forsikringsvirksomhetsloven § 3-7 Meldeplikt og tilsyn med pristariffer.

Med vennlig hilsen
For KLP Forsikringsservice AS

Linda E. Johansen
Ansvarshavende aktuar KLP FS

Til styret i Kristiansand Kommunale Pensjonskasse

UAVHENGIG REVISORS BERETNING

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon

Vi har revidert Kristiansand Kommunale Pensjonskasses årsregnskap som viser et overskudd på kr 38 134 000. Årsregnskapet består av balanse per 31. desember 2017, resultatregnskap, oppstilling over endringer i egenkapital og kontantstrømoppstilling for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter til årsregnskapet, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening er det medfølgende årsregnskapet avgitt i samsvar med lov og forskrifter og gir et rettviseende bilde av pensjonskassens finansielle stilling per 31. desember 2017, og av dets resultater og kontantstrømmer for regnskapsåret avsluttet per denne datoen i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge.

Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder de internasjonale revisjonsstandardene International Standards on Auditing (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet i Revisors oppgaver og plikter ved revisjon av årsregnskapet. Vi er uavhengige av pensjonskassen slik det kreves i lov og forskrift, og har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Etter vår oppfatning er innhentet revisjonsbevis tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

Øvrig informasjon

Ledelsen er ansvarlig for øvrig informasjon. Øvrig informasjon består av årsberetningen, men inkluderer ikke årsregnskapet og revisjonsberetningen.

Vår uttalelse om revisjonen av årsregnskapet dekker ikke øvrig informasjon, og vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese øvrig informasjon med det formål å vurdere hvorvidt det foreligger vesentlig inkonsistens mellom øvrig informasjon og årsregnskapet, kunnskap vi har opparbeidet oss under revisjonen, eller hvorvidt den tilsynelatende inneholder vesentlig feilinformasjon.

Dersom vi, på bakgrunn av arbeidet vi har utført på øvrig informasjon som vi har innhentet før datoen på revisjonsberetningen, konkluderer med at disse andre opplysningene inneholder vesentlig feilinformasjon, er vi pålagt å uttale oss om dette. Vi har ingenting å rapportere i så henseende.

Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet

Styret og daglig leder (ledelsen) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet i samsvar med lov og forskrifter, herunder for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil.

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet må ledelsen ta standpunkt til pensjonskassens evne til fortsatt drift og opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket.

Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Vårt mål med revisjonen er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betryggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir vurdert som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke økonomiske beslutninger som brukerne foretar basert på årsregnskapet.

Som del av en revisjon i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, utøver vi profesjonelt skjønn og utviser profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen. I tillegg:

- identifiserer og anslår vi risikoen for vesentlig feilinformasjon i regnskapet, enten det skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Vi utformer og gjennomfører revisjonshandlinger for å håndtere slike risikoer, og innhenter revisjonsbevis som er tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon. Risikoen for at vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter ikke blir avdekket, er høyere enn for feilinformasjon som skyldes utilsiktede feil, siden misligheter kan innebære samarbeid, forfalskning, bevisste utelatelser, uriktige fremstillinger eller overstyring av intern kontroll.
- opparbeider vi oss en forståelse av den interne kontroll som er relevant for revisjonen, for å utforme revisjonshandlinger som er hensiktsmessige etter omstendighetene, men ikke for å gi uttrykk for en mening om effektiviteten av pensjonskassens interne kontroll.
- evaluerer vi om de anvendte regnskapsprinsippene er hensiktsmessige og om regnskapsestimatene og tilhørende noteopplysninger utarbeidet av ledelsen er rimelige.
- konkluderer vi på hensiktsmessigheten av ledelsens bruk av fortsatt drift-forutsetningen ved avleggelsen av regnskapet, basert på innhentede revisjonsbevis, og hvorvidt det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om pensjonskassens evne til fortsatt drift. Dersom vi konkluderer med at det eksisterer vesentlig usikkerhet, kreves det at vi i revisjonsberetningen henleder oppmerksomheten på tilleggsopplysningene i regnskapet, eller, dersom slike tilleggsopplysninger ikke er tilstrekkelige, at vi modifiserer vår konklusjon om årsregnskapet og årsberetningen. Våre konklusjoner er basert på revisjonsbevis innhentet inntil datoen for revisjonsberetningen. Etterfølgende hendelser eller forhold kan imidlertid medføre at pensjonskassen ikke fortsetter driften.
- evaluerer vi den samlede presentasjonen, strukturen og innholdet, inkludert tilleggsopplysningene, og hvorvidt årsregnskapet representerer de underliggende transaksjonene og hendelsene på en måte som gir et rettviseende bilde.

Vi kommuniserer med dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll blant annet om det planlagte omfanget av revisjonen og til hvilken tid revisjonsarbeidet skal utføres. Vi utveksler også informasjon om forhold av betydning som vi har avdekket i løpet av revisjonen, herunder om eventuelle svakheter av betydning i den interne kontrollen.

Uttalelse om øvrige lovmessige krav

Konklusjon om årsberetningen

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, mener vi at opplysningene i årsberetningen om årsregnskapet, forutsetningen om fortsatt drift og forslaget til anvendelse av overskuddet er konsistente med årsregnskapet og i samsvar med lov og forskrifter.

Konklusjon om registrering og dokumentasjon

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendig i henhold til internasjonal standard for attestasjonsoppdrag (ISAE) 3000

«Attestasjonsoppdrag som ikke er revisjon eller forenklet revisorkontroll av historisk finansiell informasjon», mener vi at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av pensjonskassens regnskapsopplysninger i samsvar med lov og god bokføringskikk i Norge.

Kristiansand 20. mars 2018

Deloitte AS

Olav Kr. Stokkenes
statsautorisert revisor

